

ושמואל בקוראי שמו

ספר זכרון לשמואל לייטר

פרופ' שמואל אריה לייטר
י"ט בתמוז תרצ"א-ח' באב תשס"ו

ושמואל בקוראי שמו

ספר זכרון לשמואל לייטר

בעריכת

מנחם הירשמן, אוריאל סימון, שמא יהודה פרידמן, משה רוסמן

ירושלים

מזכיר המערכת: ינון לייטר

רישום הדיוקן: מרים אורלי לייטר-בולג, ה'תשס"ו

מסת"ב 978-965-536-166-7 ISBN

©

כל הזכויות שמורות לזלטה כהתיה אדלמן, רפאל ינון לייטר, מרים אורלי לייטר-בולג,
יחיאל מיצ'ל לייטר, תשע"ו

סדר ועימוד: יהודית שטרנברג
לוחות והדפסה: דפוס אחוה, ירושלים
הפקה והפצה: מוסד ביאליק • ירושלים

תוכן העניינים

7		פתח דבר
9	דמות דיוקנו	ינון לייטר
15	על מקוריותו של שמואל לייטר	אורי אלטר
חלק ראשון: מחקרים		
23	נח ויונה: פרשנות בין-טקסטואלית	אליעזר (אד) גרינשטיין
33	אקטורין	יעקב בלידשטיין
43	ר' יהושע ואבנימוס: החכם כאסטרטג פוליטי	מנחם הירשמן
55	"מדכרין ומניחין מדכרין ומשחקין" (ויק"ר לב, ו): הערה סמנטית	יעקב (ג'פרי) ח' טיגאי
60	רחמנות ואכזריות אצל שאול המלך	ברוך פלדשטרן
72	בעיות עריכה וסידור בשני הפרקים הראשונים בפרקי אבות	אברהם גולדברג
78	יש מזל לישראל? הגות, ספרות ועריכה בבבלי ובירושלמי	ינון לייטר
115	ר' ירמיה תנא דבי ר' ישמעאל וערפול זהותו בתלמוד הבבלי	שמה יהודה פרידמן
185	היבטים של הענשה עצמית של עברייני פלילי בהלכה היהודית	אהרן קירשנבאום
196	למה לא הצטרף ר' אברהם אבן עזרא לר' יהודה הלוי במסעו לארץ ישראל?	אוריאל סימון
217	על "דברריך במור עובר רקוחים" ליהודה הלוי	ראובן שיינדלין
227	בדרך לאקסטזה: ירושלים מקבלת את פני יצחק קומר	אברהם הולץ
251	השתתפות נשים בתפילה בציבור בקהילות אשכנזיות: ארבע מאות שנה של התקרבות למרכז	משה רוסמן

חלק שני: מעזבונו

יצירות פיוטיות

- 265 נס להתנוסס: נסיון בתוך נסיון
286 פירוש ספרותי לספר יונה
330 הבי"ת בבעש"ט

מאמרים והרצאות

- 334 "הדא רוח הקדש פי סניגוריא היא": חקרי לשון וגירסה בויקרא רבה ו, א
342 אופיו המיסטי של מדרש שוחר טוב יט, ז
355 שירת הלל בבלי: משנתה וסמליה
379 שמיעה וראיה בתפיסה הישראלית
5*-98* החלק האנגלי: לקט ממאמריו של שמואל לייטר

USHMU'EL BEQORE'E SHEMA
SHMUEL (SAMUEL) LEITER MEMORIAL VOLUME

Professor Shmuel Aryeh Leiter
July 4th, 1931—August 2nd, 2006

USHMU'EL BEQORE'E SHEMO

SHMUEL (SAMUEL) LEITER
MEMORIAL VOLUME

Edited by

Shamma Friedman, Marc Hirshman, Moshe Rosman, Uriel Simon

Jerusalem

Editorial Secretary: Yinnon Leiter

Portrait by Miriam Orley Leiter-Bollag

ISBN 978-965-536-166-7

© Copyright by Zlotta Cahtia Adelman, Raphael Yinnon Leiter,
Miriam Orley Leiter-Bollag, Yechiel Mitchell Leiter

Typesetting: Judith Sternberg

Production and Distribution: The Bialik Institute, Jerusalem

Printed in Israel

Table of Contents

Collected Articles of Shmuel (Samuel) Leiter

Worthiness, Acclamation and Appointment: Some Rabbinic Terms	7*
The Vision of the Fallen House: The Art of S. Y. Agnon	39*
The Ironic Imagination: A Reading of S. Y. Agnon's "Soil of the Land of Israel"	51*
The Face Within a Face: A Reading of S. Y. Agnon's "Panim Aherot"	81*
The Poem Unselved	89*

Hebrew Section

Preface	7	
Yinnon Leiter	Father's Image	9
Uri Alter	On the Originality of Shmuel Leiter	15

PART ONE: STUDIES IN MEMORIAM

Ed Greenstein	Noah and Jonah: An Intertextual Interpretation	23
Gerald J. Blidstein	<i>Actorin</i>	33
Marc Hirshman	Abnimos and R. Joshua: The Sage as Political Strategist	43
Jeffrey Tigay	"Some are mentioned and blessed, others are mentioned and cursed" (Leviticus Rabbah 32:6) – A Semantic Note	55
Baruch Feldstern	King Saul's Nemesis: Compassion or Cruelty?	60
Avraham Goldberg	The Redaction and Arrangement of the First Two Chapters of <i>Avot</i>	72
Yinnon Leiter	"There is <i>mazzal</i> (astral influence) to Israel"? Jewish Thought, Literature and Redaction in the Babylonian and Palestinian Talmud	78

Shamma Friedman	R. Yirmiya, <i>Tanna d've R. Yishmael</i> , and the Blurring of his Identity in the Babylonian Talmud	115
Aaron Kirshenbaum	Some Aspects of Self-punishment by a Criminal Offender in Jewish Law	185
Uriel Simon	Why did Rabbi Avraham ibn Ezra not Join Rabbi Yehudah Halevi on his Voyage to the Land of Israel	196
Raymond P. Scheindlin	Aridity and Fertility in a Poem by Judah Halevi	217
Avraham Holtz	On the Road to Ecstasy: Jerusalem Welcomes Yitzhak Kumer	227
Moshe Rosman	Ashkenazic Women's Participation in Public Worship: Four Hundred Years Moving Toward the Center	251

PART TWO: LITERARY LEGACY

POETIC WORKS

" <i>Nes l'hitnosses</i> ": A Trial within a Trial	265
A Literary Interpretation of Jonah	286
The <i>bet</i> in <i>Besh"t</i>	330

ARTICLES AND LECTURES

Textual and Linguistic Studies of <i>Leviticus Rabba</i> 6:1 — " <i>Hada Ruah haQodesh Piy Sannegoreya Hi</i> "	334
The Mystical Character of <i>Midrash Tehillim</i> 19:7	342
The Poetry of Hillel Bavli: Theory and Symbolism	355
A Jewish Perception of Seeing and Hearing	379

”מדכרין ומניחין מדכרין ומשחקין” (ויקרא רבה לב, ו) — הערה סמנטית

יעקב (ג'פרי) ח' טיגאי

מאמר זה מוקדש לזכרו של מורי פרופ' שמואל לייטר,
שמפיו זכיתי ללמוד מדרש ויקרא רבה בשנת 1963

בקשר למאמרו של ר' שמעון בן לקיש ”מדכרין ומניחין מדכרין ומשחקין”¹ כתב הגר”ש ליברמן: ”הנוהג הרגיל בארץ היה לומר ’נוח נפש’ בהזכרת שמו של אדם שנסתלק מן העולם, כשם שיוצא בבירור מדברי ריש לקיש: ’מדכרין ומניחין, מדכרין ומשחקין’ — יש נזכרים ומתברכים (במלה ’נוח’ [ליתר דיוק, במלים ’נוח נפש’ — י.ח.ט.].) ויש נזכרים ומתקללים (במלים ’שחיק טמיא’ או ’שחיק גרמיא’ — שחוק עצמות). מאמר זה אינו מדבר אלא במתים, ובאמת נמצא הביטוי ’נוח נפש’ על מצבות של ארץ ישראל מימי המאה הראשונה לספירה.”² לפי הפירוש הזה, נגזרו הפעלים ”מניחין” ו”משחקין” מביטויים קבועים: ”מניחין” מ”נוח [נפש]” ו”משחקין” מ”שחיק [טמיא/גרמיא].” במקום אחר הסביר ליברמן באופן דומה את גיזרון הפועל ”קלס” בלשון חכמים במובן ”שבח” (בניגוד להומונים שלו בלשון המקרא, שפירושו ללעוג, לבזות). כפי שציין ליברמן (בעקבות אחרים), הפועל ”קלס” בלשון חכמים נגזר מ”קאלוס” / κάλος (”יפה”) שביוונית ופירושו ”לומר יפה!”, ”כלומר לשבח.”³ אם כן, גם הפועל קלס (במובן שבח) נגזר מביטוי קבוע.

- 1 מרדכי מרגליות, מדרש ויקרא רבה, ניו יורק וירושלים: בית המדרש לרבנים באמריקה, תשנ”ג-1993, פרשה לב, ו, עמ’ תשמ”ט.
- 2 שאול ליברמן, יוונית ויוונית בארץ ישראל, ירושלים: מוסד ביאליק, תשכ”ג-1962, עמ’ 53-54. בהערות מביא ליברמן מקבילות וגם מצביע על כך ש”זכות פירושו הנכון של ביטוי זה... נתגלגלה על ידי בכר”, והשוו גם את דברי מתנות כהונה לשמות רבה מח, ב. מרגליות (לעיל הערה 1), עמ’ תש”נ-תשנ”א בהערה: ”הלשון...אינו מחוור...וצ”ע.” אבל ראו עתה: סוקולוף, DJPA, עמ’ 845 ד”ה נוח, ועמ’ 888 ד”ה שחק.
- 3 שאול ליברמן, ”קלס קילוסין”, בתוך עלי עיין: מנחת דברים לשלמה זלמן שוקן אחרי מלאות לו שבעים שנה, ירושלים, תש”ח-תשי”ב, עמ’ 75-81; הודפס מחדש בתוך דוד רוזנטל (עורך), מחקרים בתורת ארץ-ישראל, ירושלים: מאגנס, תשנ”א, עמ’ 433-439. כפי שכותב ליברמן, קדמו לו אחרים, ביניהם ר’ נתן בעל הערוך (עיינו חנוך יהודה בן ישראל קאהוט [מהדיר], ספר ערוך השלם, כרך ז, עמ’ קה) ובנימין זאב בכר, ערכי מדרש ב, תל אביב, תרפ”ג, עמ’ 281, הערה 2. ראו גם דן בקר (עורך), הירסאלה של יהודה בן קוריש,

ברצוני להצביע כאן על הצד השווה בין הפעלים "מניח" ו"משחק" בהקשר המוזכר, ו"קלס", ועל התופעה הסמנטית שאליה הם שייכים. כוונתי לפעלים "גזורי-ביטוי" (דילוקוטביים, delocutives), כלומר, פעלים שנגזרו מביטויים קבועים או מנוסחאות הנאמרים במצבים מסוימים (locutions). את המונח delocutive verb ייבא לבלשנות העברית חוקר המקרא דלברט ר' הילרס (Delbert R. Hillers).⁴ כפי שציין הילרס, פעלים כאלה מצויים בכמה שפות: באנגלית הפעלים "hail" ו-"welcome", גזורים מהברכות "Hail!" (שלום!) ו-"Welcome!" (ברוך הבא!). בלטינית הפועל salutäre גזור לא מהתואר salus, בריא, אלא מהברכה salus/salutem (לבריאות!) שבה אדם מקדם את פני הזולת. בערבית יש פעלים כגון כָּבַר = קרא "אֵלֵּהָ אֶפְפֵּר", "סִלַּם = אמר "אֵל-סִלַּאם עֲלֵיכֶם", ו-בְּסִמֵּל = אמר את הברכה "בְּסִם אֵלֵּהָ אֶל-רַחֲמָן אֶל-רַחִים". הילרס הראה שיש לפרש כמה פעלים בעברית בבנינים פיעל והפעיל כפעלים גזורי-ביטוי, כגון "אָשֶׁר" = אמר "אשרי פלוני", כמו במשלי לא, כח "קָמוּ בְּנֵיהֶּ וַיֵּאֲשֶׁרוּהָ בְּעֵלָהּ וַיְהַלְלֶהָ" ובכתובים אחרים.⁵ בעצם הפירוש קדמו להילרס אבן ג'נאח והרד"ק, אלא שהם לא שייכו את השימוש הזה לסוג דקדוקי/סמנטי רחב יותר.⁶

כנראה חשו מפרשים ומדקדקים של ימי הביניים בדבר דומה בקשר לפועל "תְּהַיְנוּ" בדברים א, מא שהם גזורים מ"הננו" – ביטוי של נכונות לציית כמו שנאמר בפסוק המקביל במדבר יד, מ: "וַיִּשְׁכְּמוּ בַּבֶּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל רֹאשׁ הָהָר לְאֹמֶר הַנְּנוּ וְעֲלִינוּ אֶל

- תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, תשמ"ד, עמ' 212; סוקולוף, DJPA, עמ' 494-495; הנ"ל, DJBA, עמ' 1021; מנחם מורשת, לקסיקון הפועל שנתחדש בלשון התנאים, רמת-גן: בר-אילן, תשמ"א-1980, עמ' 323. על הנושא הכללי של לשונות שבה בלשון חכמים ראו שמואל לייטר, "Worthiness, Acclamation, and Appointment: Some Rabbinic Terms", בתוך *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, כרך מא-מב (1973-1974); יצא לאור (1975), עמ' 137-168 (נדפס מחדש בכרך זה – ראו להלן בחלק האנגלי, עמ' *7).
- 4 Delbert R. Hillers, "Delocutive Verbs in Biblical Hebrew", *Journal of Biblical Literature* 86 (1967), pp. 320-324. E. Benveniste. הוספתי כמה דוגמאות במאמר "Some More Delocutive Verbs in Hebrew," in Robert Chazan, William W. Hallo and Lawrence H. Schiffman (eds.), *Ki Baruch Hu. Ancient Near Eastern, Biblical and Judaic Studies in Honor of Baruch A. Levine* (Winona Lake: Eisenbrauns, 1999), pp. 407-410.
- 5 בראשית ל, יג: "וַתֹּאמֶר לְאֵהָ בְּאֲשֶׁרֵי כִי אֲשֶׁרוּנִי בְּנוֹת"; מלאכי ג, יב: "וַיֵּאֲשֶׁרוּ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם כִּי תִהְיוּ אֶתֶם אֶרֶץ חֶפְצִי"; שם, פסוק טו: "וַעֲתָה אֲנַחֲנוּ מְאֲשָׁרִים זָדִים גַּם נִכְנֹו עֲשֵׂי רִשְׁעָה"; תהלים מא, ג: "ה' יִשְׁמְרֶהוּ וַיַּחֲיֶהוּ יֵאֲשֶׁר (קרי וְאֲשֶׁר) בְּאֶרֶץ"; שם עב, יז: "וַיִּתְּבַרְכוּ בוּ כָּל גּוֹיִם יֵאֲשֶׁרוּהוּ"; איוב כט, יא: "כִּי אֲזֶן שְׁמֵעָה וַתֵּאֲשֶׁרְנִי וְעֵינַי רָאִתִּיהָ וַתַּעֲדִינִי"; שיר השירים ו, ט: "רְאוּהָ בְּנוֹת וַיֵּאֲשֶׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילֵגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ".
- 6 אבן ג'נאח, *ספר השרשים* (בעריכת בנימין זאב בכר), ברלין: מקיצי נרדמים, תרנ"ו, עמ' 50-51; רד"ק, *ספר השרשים* (בעריכת Jo. H.R. Biesenthal ו-F. Lebrecht), ברלין, G. Bethge (1847), עמ' נט, וראו גם פירוש הרד"ק לבראשית ל, יג.

הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' כִּי חָטְאוּנוּ". כך מנחם בן סרוק: " (פתרונו) אמרתם 'הננו ועלינו' " (לדעתו "יתכן" ש"הננו" בפסוק הנידון גזור מ"הן" [= כן]).⁷ בעקבותיו מפרש רש"י: "לשון 'הננו ועלינו אל המקום' זה הלשון שאמרתם לשון הן כלומר נזדמנתם." וכן רשב"ם ("ותהינו – הננו ועלינו"), ר' יוסף בכור שור ("אמרתם 'הן' ותהינו"), ראב"ע ("ותהינו – ותאמרו 'הן')⁸ ורד"ק ("ענינו ותאבו. והוא לקוח ממלת הן, כלומר שאמרתם 'הן'").⁹

יש גם פעלים שלא נגזרו מעיקרא מביטויים, אלא שיש להם שימושים מסוימים שכן נגזרו מביטויים. כך למשל הפעלים חזק ואמץ בבניין פיעל, שבדרך כלל משמעים להגביר, לתת כוח, אלא שיש להם גם משמעות גזרת-ביטוי: לומר את נוסחת העידוד "חזק! או חזק ואמץ". כך למשל בדברים א, לח: "אתו חזק" = אמור ליהושע "חזק!", וכן בדברים ג, כח: "חזקהו ואמצהו" פירושו: אמור לו "חזק ואמץ", שהרי כך עושה משה במלאו הוראה זו בדברים לא, ז: "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ..." (וכן שם, פס' כג; השוו ליהושע א, ו-ט, יח).¹⁰

במקומות רבים דומה שאפשר לפרש את הפועל "ברך" כפועל גזור-ביטוי, היינו שמשמעו "לומר נוסחה המתחילה עם המילה 'ברוך' או 'ברכה'". ראו למשל:

בראשית יד, יט: "ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון..."

בראשית כד, מח: "ואברהם את ה'", "המתייחס לפס' כז שם: "ויאמר ברוך ה' אלהי אדני אברהם..."

במדבר ו, כג-כד: "כה תברכו את בני ישראל אמור להם: יברכה ה' וישמרה... (וכן בדברים י, ח ו-כא, ה "ולברכה בשם ה'" פירושו לומר "יברכה ה' וישמרה...")

מלכים א' ח, יד-טו: "ויברכה את כל קהל ישראל... ויאמר ברוך ה' אלהי ישראל..."

7 Menahem Ben Saruq, *Maḥberet*, Edición crítica e introducción de Angel Sáenz-Badillos, Granada: Universidad de Granada, 1986, p. 141* (ראו שינויי נוסחאות).
 להשגת דונש ראו: Dunash ben Labrat, *Tešubot de Dunaš Ben Labrat*, Edición crítica y traducción española de Angel Sáenz-Badillos, Granada: Universidad de Granada, 1981, p. 79*

8 ראב"ע מוסיף: "ואל תתמה איך יבא פעל נגזר ממלה מדובקת [= תואר הפועל], כי כן מלת 'על', גם 'פן' שמצאנו אפונה (תהלים פח, טז), כאשר פירשתיו" וזאת תשובה להשגת דונש על מנחם. אף שמבחינת העניין הוא גזור "ותהינו" מהביטוי שבו משתמשים העם במדבר יד, מ, תיאורו כאן מתמקד בגזרון אותו ביטוי מ"מלה מדובקת".

9 ספר השורשים, עמ' 79, ד"ה הין. לדעת מ' ויינפלד, עקילס, שתרגם ὁμονοήσαντες (הסכמתם) גזר "ותהינו" מ"הן" = "כן" בלשון חכמים; ראו Moshe Weinfeld, *Deuteronomy: A New Translation With Introduction and Commentary*, Vol. 5, New York: Doubleday, 1991, עמ' 151.

10 להיקריות נוספות של נוסחות אלו ראו שמואל ב' י, יב; ישעיה מא, ו; חגי ב, ד; תהלים כז, יד; עזרא י, ד ועוד.

מלכים א' ח, נה-נו: "וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר: בְּרוּךְ ה' אֱשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל..."
 יש' יט, כה: "אֲשֶׁר בָּרַכּוּ ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר בְּרוּךְ עַמִּי מְצַרִּים וּמַעֲשֵׂה יָדַי אֲשׁוּר וּנְחֻלְתִּי יִשְׂרָאֵל"

אמנם יש גם כתובים שבהם הפועל בר"ך מקדים ברכה שאין בה המילים "ברוך" או "יברכך", כגון בראשית כד, ס: "וַיְבָרְכוּ אֶת רַבְּקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אַחֲתָנוּ אֵת הַיְי לְאֵלֶיךָ רַבָּה וַיִּירֶשׁ זָרְעֶךָ אֵת שְׂעֵר שֶׁנָּאָיו." ראו גם בראשית כז, כז-ל; לה, ט-יב; מח, ב-ג; דברים לג, א; שמואל א' ב, כ. במקרים כאלה משמעות הפועל כללית יותר, לומר ברכה, תהיה ניסוחה מה שתהיה. ההבדל בין שתי קבוצות הכתובים דומה כנראה למקרים אחרים של פעלים שיש להם גם משמעות גזורת-ביטוי וגם משמעות שאינה גזורה מביטוי, כמו "חזק" ו"אמץ", אבל הואיל ובעניין בר"ך בכל ההיקריות מדובר בפעולה של דיבור, אין ההבחנה כל כך חדה ואי אפשר לקבוע בכל מקרה אם מדובר באמירת נוסח קבוע או בברכה כללית יותר.¹¹

וכן הדבר בנוגע לפועל קד"ש בבניינים פיעל והפעיל. ישנם מקומות בלשון התפילה שאפשר לפרש אותו כפועל גזור-ביטוי, כלומר "לומר את הנוסחה קדוש קדוש קדוש" (ישעיה ו, ג). כך בקדושת יוצר: "... לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצֵר בְּנַחַת רוּחַ. בְּשֵׁפָה בְרוּרָה וּבְנֵעִימָה. קְדֻשָּׁה כָּלָם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיָרְאָה: 'קְדוּשׁ, קְדוּשׁ, קְדוּשׁ' וכו'. וכן בקדושת העמידה: "נִקְדַּשׁ אֶת שְׁמֶךָ בְּעוֹלָם. כְּשֵׁם שְׁמִקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בְּשְׁמֵי מְרוֹם. כְּפָתוּב עַל יַד נְבִיאָךְ וְקָרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר: 'קְדוּשׁ, קְדוּשׁ, קְדוּשׁ' וכו' (שימו לב שבסדר רב עמרם גאון, במקום "כשם שמקדישים אותו בשמי מרום" כתוב: "יחד כלם קדושה לך ישלשו",¹² כלומר מקדישים = אומרים 'קדוש, קדוש, קדוש').

אלא שגם כאן יש מקומות שמסבכים את התמונה, כגון בהקדמה לקדושת יוצר: "וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים, וּמְפָאֲרִים וּמְעֲרִיצִים, וּמְקַדְּשִׁים וּמְמַלְכִים אֶת שֵׁם הָאֵל, הַמְּלֹךְ הַגָּדוֹל..." הואיל ואף אחד משאר הפעלים כאן אינו מתייחס בפירוש לנוסחה מסוימת,

11 הארנתי בענין קצת במאמרי "Some More Delocutive Verbs in Hebrew" בתוך Robert Chazan, William W. Hallo and Lawrence H. Schiffman (eds.), *Ki Baruch Hu. Ancient Near Eastern, Biblical, and Judaic Studies in Honor of Baruch A. Levine*, Winona Lake: Eisenbrauns, 1999. רק בסיום כתיבת המאמר הנוכחי מצאתי את מאמרו של י' פאור, Jose Faur, "Delocutive Expressions in the Hebrew Liturgy," in *Journal of the Ancient Near Eastern Society* 16–17 (1987): 41–54, שכבר דן בהרחבה בפעלים "ברך" ו"קדש". לא הספיק הזמן לשלב מהארותיו למאמר הנוכחי, ומכל מקום הקורא ישתכר מקריאת אותו מאמר.

12 דניאל גולדשמידט (עורך), סדר רב עמרם גאון, ירושלים: מוסד הרב קוק, תשל"ב, עמ' לב, סימן נו. ראו גם יעקב וינגרטן, הסידור המפורש השלם, לחול, לשבת וליום טוב [נוסח ספרד], ירושלים: גפן, תשנ"א, שמפרש "להקדיש ליוצרים – לומר קדושה לפני ה'" (עמ' קכו), ו"נקדישך" בהקדמה לקדושה לפי נוסח ספרד "נאמר לפניך קדושה..." (עמ' קמח).

קשה להיות בטוח ש"מקדישים" מתייחס דווקא לנוסח "קדוש קדוש קדוש", ולכן אין ודאות שכך הובנו המילים "להקדיש ליוצרם" שורות אחדות יותר מאוחר בקדושת יוצר.¹³
הדבר צריך עיון נוסף, וכן כדאי לעיין באפשרות שיש עוד פעלים גזורי-ביטוי בלשון חכמים.¹⁴

קיצורים ביבליוגרפיים

- Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. BHS
- Michael Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, and Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2002. סוקולוף, DJBA
- Michael Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine Period*. 2nd ed. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, and Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2002. סוקולוף, DJPA
- Tanakh. The Holy Scriptures: The New JPS Translation According to the Traditional Hebrew Text*. Philadelphia: Jewish Publication Society, 1988. Tanakh

13 גם בענין זה הארכתי במאמר "Some More Delocutive Verbs in Hebrew" וגם פאור דן בו במאמרו (ראו לעיל הערה 11).

14 אני מודה לפרופ' שמא פרידמן, לפרופ' מיכאל סוקולוף ולפרופ' ראובן (רנדי) גאר על עצתם המועילה באשר לשאלות מסוימות שעלו במשך כתיבת המאמר הנוכחי. כמובן, הם אינם אחראים למסקנותיי.